

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՍՈՒՐԲ ՀԱՐՈՒՔՅԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՔՅՈՒՆԵՐ

այս Արոտի պաշտօնաբերք «էջմիածին» ամսագրի սույն համարի սկզբում տպագրվում է վեհափառ Հայրապետի ապրիլ 30 թվակիր սրբատառ կեռական, երուտաղեմի Ս. Հարություն Տաճարի նորոգության առթիվ, որը միաժամանակ հայրապետական սրտագին կոչ է՝ ուղղված «ՀԱՄԱՅՆ ՄԵՐԱԶՆ ԺՈՂՈՎՈՐԳԻՆ», «ՄԻՐՈՑ ՀԱԿՈՅԱՆՑ ԶԻՆՎՈՐՅԱԼ ՄԻԱԲԱՆՈՒՅԱՆ ԵՎ ՄԵՐ ՆՎԻՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՒՆԵՐՈՒՆ ՈՒ ՄԵՐ ԲՈՂՈՐ ԹԵՄԱԿԱԼ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ, ՈՐՊԵՍՁԻ ԱՆՀԱՊԱՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՆՑՆԻՆ ՈՒ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԶԱՆՔԵՐՈՎ ԱժԱՆԴԱԿԵՆ ԱՅՍ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԱԿՋՐԱՎՈՐՎՈՂ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ, ՈՐ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՎԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՄԵՐ ՆՂՐՈՐԻ Տ. ՆՂԻՇԵ ՍՐԲԱՋԱՆ ԱՐՔԵՊՈՍԿՈՊՈՍԻ ԿԼԵԱՎՈՐՈՒԹՅԱՄ»:

Վեհափառ Հայրապետը, բարզմանը հանդիսանալով բովանդակ հայ հավատացյալ ժողովրդի զգացմունքների դեպի երուտաղեմի հայոց Պատրիարքությունը, դեպի ազգային այս մեծ ճանր և ժառանգությունը, որը «ՔՐԻՍՏՈՍԱՏԵՍՍ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱՏՆԻ ԿՈՂՔԻՆ», «ԿՀԱՆԴԻՍԱՆԱ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՈՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԳԻՆ ՀՈԳԵՎՈՐ-ԻՄԱՑԱԿԱՆ ԿԱՅՍՈՒՈՒԹՅԱՆ ՍՅՈՒՆԵՐՆԵ ՄԻՆ», կառուցությամբ շնչտում է, որ Ս. Հարություն Տաճարի նորոգության հարցը սրբական պարտականությունն է հայ ժողովրդի, որը միշտ իր գերագույնը կատարել է՝ վառ ու պայծառ պանելու համար համազգային այս հաստատությունը. «ՄԵՐ ԱՌԻՍԱՐՆԱԿ ՆԱԽ-

նիք եՎ ՔԱԶԱԿՈՐՈՎ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐԻ, ԵՐԲԵՄՆ ԻՐԵՆՑ ԿՅԱՆՔԻ ԻՍԿ ԿՆՈՎ, ՊԱՀՊԱՆԱՍ ԵՆ ՏԻՐԱՔԱՐ ՈՒ ԾԱՂԿՅԱԼ ՊԱՀԱՍ, ՄԵԶԻ ԱՅՍՈՐՎԱՆՆԵՐՈՒՍ ԹՈՂԼՈՎ ՍՐԲԱՋԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐ, ՈՐ ԲՈՂՈՐԻ ՀԱՄԱՐ ՈՒՆԻ ՀՈԳԵՎՈՐ ԵՎ ԱԶԻԱՅԻՆ ԱՆՓՈԽԱՐԻՆԵԼԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ, ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՎՈ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԻՐՔԻՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ԱՌՈՒՄՈՎ»:

Երուտաղեմը միշտ ունեցել է իր տազնապի, նեղության օրերը: Պատմության քննարկում Հայ երուտաղեմի գլխով են անցել փոքորիկներ ու մտրիկներ: Բայց հայ ժողովուրդը միշտ բարոյապես, էյութապես օժանդակել է համազգային այս հաստատության և իր սրտաբուխ նվիրատվությամբ, կանգուն ու պայծառ պանել ազգային և կրոնական մեծ աբձեֆ ներկայացնող այս հաստատությունը:

Այժմ նորից երուտաղեմի հայոց Պատրիարքությունը պետք ունի հայ ժողովրդի սրտաբուխ նվիրատվության, բերելու համար իր բաժինը Ս. Հարություն Տաճարի նորոգության ծախսերին:

«ԱՀԱ ԹԵ ԻՆՉՈՒՆ, — հրահանգում է վեհափառ Հայրապետը. — բոլորիս սեպուհ ՊԱՐՏՔԻՆ Է՛ ԾԱՐՈՒՆԱԿԵԼ ՄԵՐ ՆԱԽՆՅԱՅ ՍՐԲԱՋԱՆ ԿՈՐԾԷ՛ ԵՎ ԱՄՈՒՐ ՊԱՀՊԱՆԵԼ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՈՒ ԱԶԻԱՅԻՆ ԱՅԴ ՄՆԾ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ»:

Երուտաղեմը բացառիկ հանգամանք է ներկայացնում մանավանդ քրիստոնեական աղջ աշխարհի համար, որպես Քրիստոսի

կյանքի ճիշտակերտով, մանկան և հարու-
 թյան դեպքերով նվիրագործված Ս. ՆԻՊՈՒՆՆԻՆԻ:
 Դ դարի սկզբներին, երբ հոռմեական
 կայսրության մեջ պետական կրոնը հռչակ-
 վեց Բրիտանացիները, Ս. Երեմիայի փառա-
 վառ տանալներ, պատմական կորոզներ
 կառուցվեցին՝ Քրիստոսի կյանքի հետ կապ
 ունեցող ամենանվիրական վայրերի վրա,
 ինչպիսիք էին Ս. Սենդրյան հռչակապ բա-
 ճարը Երուսաղեմում, Ալլակերպության եկե-
 ղեցին Գալիլիայում Քաբոթ լեռան վրա և
 այլուր:

Երուսաղեմը այսպիսով դարձավ պատ-
 մական սրբավայրերի, տանալների, վան-
 քերի մի սուրբ աշխարհ:

Այդ հռչակապ սրբավայրերից հնագույնն
 է այս օրերին վերանորոգվող Ս. Հարու-
 թյան հսկա, գմբեթազարդ Տանարը, կա-
 ռուցված Քրիստոսի շաբաթանակներին, յա-
 շխուրթյան և հարուրթյան նվիրական վայրե-
 րի վրա:

Ս. Երկրում առաջին սրբավայրերի կառու-
 ցումը բարձրանում է մինչև 325 թվականը,
 Կոստանդիանոս կայսեր և իր աստվածա-
 սեր սուր՝ 2եղինեթ թագուհու օրերը:

Երուսաղեմում Քրիստոնեական առաջին
 սրբավայրերի շինությունը ու պահպանության
 հետ պատմականորեն կապված է եղել նաև
 հայ ժողովրդի անունը:

Է դարի պատմիչ Հերակլոսի Անաստաս
 վարդապետը, յոր Համագասպ Կամսարա-
 կան իշխանի խնդրանքով այցելել է Ս. Եր-
 կիրը, վկայում է իր «վասն վանուէից Հայոց
 որ յԵրուսաղէմ» գրքում, որ հայերը նույն
 դարում Ս. Երկրում ունեին 70 վանքեր, շին-
 ված Քի ժամանակս բազառութեան Տրդա-
 տայ և ի հայրապետութեան Սրբոյն Գրիգորի
 ևուսաւորչին... վանուբայք ի սուրբ Լա-
 դան Երուսաղեմ, ի տեղիս տնօրինակա-
 նացն Քրիստոսի և յայլ աստուածակօխ տե-
 դիսն: Եւ գլխեմանն եկեղեցիքն, գԳողգոթա,
 զՍ. Յակոբն, զՀրեշտակապետն և զՓրկիչն,
 զՄնուեղն, զՎերնատունն և զՀամբարձումն,
 զՃառներն և զԳիւտ Խաչն, զԽորանն ևուսա-
 տօրչին և զաստուածընկալ Գերեզմանն, շի-
 նեալ ի թագաւորէն Տրդատայ և ի Սրբոյն
 Գրիգորէ ևուսաւորչէ»:

Սովսես Կաղանկայտվացի պատմիչը (ժ
 դար) և այլ ճիշտակագիրներ նույնպես
 վկայում են, որ Ս. Երկրում առաջին հայ
 վանքերի շինությունը բարձրանում է մինչև
 ևուսավորչի և Տրդատի օրերը:

Այդ պատմական սրբավայրերի շինու-
 թյան մասնակցել են հայրապետն ու թագա-
 վորը, հայ նախարարն ու շինականը, հայ
 արվեստագետն ու բարեկաշտը, ըն ՓԲԿՈՒՆՆԻՆԻ:

Թիւն ՀՈԳՈՅ Եւ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԱԶԳԻՍ ՀԱ-
 ՅՈՅ»:

Երուսաղեմում հայ հնագործյան վանքերի,
 կրօնական, մշակութային հաստատություն-
 ների գոյությունը ինքնին պերճախոս վկան
 է և պատմական ապացույցը Երուսաղեմում
 Հայ եկեղեցու գրաված բարձր դիրքի և հայ
 մշակույթի զարգացման Ս. Երկրում:

Վերանորոգվող Ս. Հարուրթյան Տանարը
 ինքնիւր մեջ բազմաթիվ տնօրինական սրբա-
 վայրերի, աղաթատեղիների, մատուռների
 մի ամբողջություն է, որն իր մեջ նիմնա-
 կանում բովանդակում է Քրիստոսի Ս. Կե-
 ռեզմանը. Կողգոթան, Երեմիայի պարտեզը,
 Գյուտ Խաչը, Պատառատեղին և հայոց պատ-
 կանող Ս. Գրիգոր ևուսավորիչ եկեղեցին և
 այլ մատուռներ:

Ս. Հարուրթյան Տանարը Բրիտանեական
 միջազգային սրբավայր է: Տանարի «գլխա-
 վոր պահապանները» և իրավատերերն են
 Երուսաղեմի հայերի, ճայների և լատինե-
 րի Պատրիարքությունները:

Ս. Երկրում, Բրիտանեական այդ միջազ-
 գային սրբավայրում, երկու մեծագույն եկե-
 ղեցիների՝ ճայն օրթոդոսների և հոռմեա-
 կան կաթոլիկների հետ Հայ եկեղեցու գրա-
 ված դիրքը՝ հայ ժողովրդի հավատի բարու-
 թյան և կրօնական կենսունակության ապա-
 ցույցն է, միաժամանակ ազգային արդար
 հպարտության և հոգևոր մխիթարության
 անսպառ աղբյուրը:

Տասնյոթ դարի հնություն ունեցող Ս. Հա-
 րուրթյան այս Տանարի գլխով անցել են շատ
 փոքորիկներ: 325 թվականին կառուցված
 Տանարը դարերի ընթացքում ենթարկվել է
 բնական և ֆաղափական փոքորիկների
 պատճառած սվերածությանց: 614 թվակա-
 նին պարսիկները ֆանդեցին Տանարը, որը
 միջ հետո վերաշինվեց Մոսուստոս պատրի-
 արքի կողմից: 1009 թվականին Ֆարսիյան
 ալ-Հաֆիմ խալիֆան մուսուստոսյանը հիմ-
 նանառակ արեց Տանարը, որը նուրից վերա-
 շինվեց մասամբ 1048 թվականին, Կոստան-
 դիանոս Մոնոմախոս կայսեր կողմից: 1099
 թվականին, խաչակիրների շրջանին, Ս. Հա-
 րուրթյան Տանարը ենթարկվեց հիմնական
 վերաշինության՝ իր այժմյան վիճակով:

1800 թվականին հրդեհը մեծ վնասներ
 պատճառեց Տանարի նախնապետական
 կառուցվածքին, իսկ 1927 թվականի երկրա-
 շարժի ցնցման հետևանքով ենդլեթ բացվե-
 ցին Տանարը վեր բռնող սյուների վրա (տե՛ս
 Մկրտիչ Կիսկոպոս Աղավունի, «Ս. Երկ-
 րին ավանդությունները», Երուսաղեմ, 1936,
 էջ 3-4):

Ս. Հարուրթյան Տանարի ետոգությունը հար-
 ցը հին է և ունի իր պատմությունը: Տարբեր

ժամանակներում նարտարապետական Իրենություններն ու տեղեկագրերը անհրաժեշտ դարձրին հիմնական վերանորոգումներից առաջ «երկարյա և փայտյա նեցուկներով գորավիզ ըլլալ շենիին, արգիլելու անոր տարվետարի անող և փլուզումի գացող խալխալումբ: Ճարտարապետների քելագությանց համաձայն, իրագործվեց եղած առաջարկը և 1927 թվականի երկրաշարժից հետո Տանարի վտանգված մասերը ամրացվեցին երկաթյա և փայտյա մույրերով. «որոնք մինչև հիմա կմնան»:

Այնուհետև հաջորդ տարիներին և մանավանդ վերջերս նշտվեցին, երեք պատրիարհաբանների հարտարապետների միասնական ֆնետությամբ, Տանարի վերանորոգության վերաբերող հիմնական հարցերը:

Իրավատեր երեք պատրիարհություններ համաձայնվել են, որ «այն մասերը Տանարին, որոնք յուրաքանչյուր հարանվանության առանձին սեփականություն կնկատվին և եկրակա են իր իրավասության, հետաքրքրվող հարանվանությունը ինքն պիտի հայրայթն վերաշինման ծախսը: Իսկ այն մասերը, որոնք հասարակաց սեփականություն ղեղունված են, երեք պատրիարհաբանները հավասար իրավունքներով և ծախսով պիտի բերեն իրենց մասնակցությունը» («Արև», 1961 հոկտեմբեր—նոյեմբեր, էջ 275, խմբագրական):

Ա. Հարության Տանարի վերանորոգության բնդհանուր ծախսը նախատեսվում է մոտավորապես 750 000 ստեղիկեց, համաձայն նարտարապետների նախահաշվի: «Հայոց Պատրիարհաբանը, իբրև մին երեք գլխավոր հարանվանություններեն, որոնք սեփականության իրավունք ունին աշխարհամատուռ և սլատմական Տանարին մեջ, վերահիշյալ ծախսուց զումարին մեկ երոտորը, 250 000 ստեղիկեց հոգալու հարկին ներև են, կարևոր ապահովելու իրենց տասնվեց դարեր

ի վեր այս Տանարին մեջ ունեցած եկեղեցական և ազգային իրավունքներ...:

Ինչպես կհետևի, այս դարավոր ու պատմական կարևորություն ունեցող եկեղեցիին մեջ կարենալ պահելու մեր սեփականության իրավունքը, պարտինք կարենալ հունաց և լատինաց Պատրիարհաբաններուն հետ հավասար բաժիններով բերելու մեր մասնակցությունը վերաշինության գործին: Ասիկա կհնարական հարց մըն է մեր գոյություն իրավունքը պահելու համար, որովհետև պատրիարհական մեր իրավունքները կբխին Ս. Տեղյաց մեջ մեր ունեցած իրավասություններեն» (նույն տեղում):

Ս. Հարության Տանարի նորոգության մասնակցության հարցը, ինչպես շեշտում է Վեհափառ Հայրապետը Իր սրբատառ կոնդակում, ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑ է, ՊՈՎԱԿԱՆԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՎԻ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀՊԱՐՏՈՒԹՅԱՆ, ՀԱՎԱՏԻ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ է:

«ԱՆԳԱՄ ՄՐ ԵՎՍ, ԵՎ ԱԶԳՈՎՐԻՆ ՑՈՒՅՑ ՏԱՆՔ,—գրում է Վեհափառ Հայրապետը,— Թե ՈԳԵԿԱՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐ ԳԱՎԱՆՈՂ ԵՎ ՄԵՐ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՇԱՀԵՐՈՒ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆՈՒՆՆԵՑՈՂ ԺՈՂՈՎՐԴ ԵՆՔ: ՀԱՄՐԱՆՔՈՎ ՓՈՔՐ ՄԵՐ ԱԶԳԻՆ ՓԱՌՔԻ ՏԻՏՂՈՍՐ ԱՅՍ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՍԿ է»: «ԱՄՐԱՑՆԵՔ ՈՒ ԱՆՇԱՐԺ ԵՎ ՇԵՆ ՊԱՀԵՆՔ ԱՅՊ Ս. ԱԹՈՒՐԸ,—հրահանգում է Վեհափառ Հայրապետը:

Նորին Ս. Օծությունը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը խորապես վստահ են, որ հայ ժողովուրդը, որպես դարավոր երեք իրավատերերից մեկը բռնապետական միջազգային այդ սրբավայրի, որ նուսաղեմում Ս. Հարության պատմական Տանարն է, կանց չի առնի նյութական ո՛չ մի զոհողության առաջ, գոյացնելու համար այդ դարավոր սրբավայրի բնդհանուր վերանորոգման ծախսերի իրեն բնկած բաժինը:

